

ANTONI KOŚĆ SVD
Lublin

PORZĄDEK PRAWNY JAKO SPOŁECZNY PORZĄDEK NORM

I. PORZĄDEK SPOŁECZNY

W każdym społeczeństwie istnieją niezliczone grupy ludzkie, które wskazują na niezliczoną różnorodność wielości, sposób istnienia i wspólnego ukierunkowania celu. Wśród nich, ze względu na uwarunkowania prawa na specjalną uwagę zasługują te grupy, które posiadają samostanowiony i obejmujący całość życia porządek społeczności. Są to takie grupy społeczne, które mocą ich porządku życia w stosunkach i sposobach zachowania członków grupy pomiędzy sobą i w stosunku do całości wykazują pewną jedność i solidarność do wewnątrz, a przez to jednocześnie także pewną relatywną „zamkniętość” do zewnątrz. Może być to związek szczepowy lub klanowy, wspólnota miejska, naród albo związek państw. Wszystkie one zawierają charakterystyczny znak, wyznaczony przez porządek życia. W ten sposób oznaczone grupy ludzkie można określić jako społeczeństwo (*societas*), w odróżnieniu od grup z tzw. porządkami częściowymi, jak np. grupy zawodowe, grupy interesów, stowarzyszenia, towarzystwa itd.

Społeczeństwo nie jest równoznaczne z sumą jego członków. Jego istnienie nie sprowadza się do ilości pojedynczych członków, lecz jest istnieniem swojego rodzaju, które charakteryzuje się jako całościowe życie wspólne w stanie charakteru społecznego. Istnienie społeczeństwa jest niezależne od dojścia nowych i odejścia dotychczasowych członków. Ono istnieje i zachowuje swoją tożsamość ponad ciągłą zmianą stanu swoich członków. Do jedności jego istnienia dochodzi jedność jego działania. Do zachowania i dalszego rozwoju społeczeństwa potrzebne są działania całościowe, które wprowadzie są działaniami poszczególnych członków, ale ze względu na znaczenie i cel są przypisane na konto całości społeczeństwa. Obok działań całościowych do

życia grupy należą różnego rodzaju aktywności, które rozwijają się w relacjach społecznych pomiędzy członkami grupy.

Najpierw musimy rozważyć motywacje i struktury podstawowe tworzenia grup ludzkich w ogóle. Ponadto w podwójnej naturze człowieka jako osoby indywidualnej i społecznej leży pewien antagonizm, na którego opanowanie i kompromis skierowane są starania porządku wszystkich grup ludzkich. Człowiek bowiem ukazuje się nam najpierw jako jednostka, jako istota zamknięta w sobie i niepodzielna, jako indywiduum, które wyposażone jest w pełnię indywidualności, z jej cechami, które są jednorazowe i niepowtarzalne u żadnego innego człowieka. W tej istotowości człowiek – osoba indywidualna określa się jako *ja*. To jest mu dane od początku jego istnienia i pomimo wszystkich zmian i przemian w jego życiu pozostaje trwale w jego strukturze osobowej.

O pełnym rozwoju osobowości człowieka możemy mówić jednak dopiero wtedy, gdy człowiek znajduje się w działaniu. W działaniu bowiem człowiek przekracza próg, który określa przestrzeń jego *ja* i jego indywidualność, i udaje się w sferę otoczenia, które łączy go z innymi ludźmi. Człowiek wchodzi w relacje międzyludzkie, które czynią go osobą społeczną, jako tego, który jest przyporządkowany innym i który jest jednym z nich. Ta skłonność do życia w społeczności z innymi (*socialitas*) ma swoją przyczynę pierwotną we wzajemnych potrzebach człowieka i jego odpowiednikach u innych. Człowiek jako jednostka do zachowania i rozwoju swojego życia potrzebuje koniecznie wielu rzeczy, zarówno do zaspokojenia swoich potrzeb materialnych, jak i do zaspokojenia swoich potrzeb duchowych. Człowiek pod każdym względem jest zdany na swoich bliźnich, którzy mogą mu zaoferować przedmioty określonego zapotrzebowania, a zarazem mają swoje potrzeby życiowe, cywilizacyjne i kulturalne. W ten sposób w świecie ludzkim powstaje wielokrotna wzajemna relacja: „potrzebować i być potrzebnym”. Dziecko potrzebuje rodziców, rodzice dziecka, uczeń nauczyciela, nauczyciel ucznia, chory lekarza, lekarz chorego, producent środków żywności konsumenta, konsument producenta środków żywności itd. Nie chodzi tutaj tylko o potrzeby jednostronne, lecz o potrzeby wzajemne, które są nierozdzielne od każdorazowego bycia potrzebnym. W ten sposób w społecznym obszarze życia ludzkiego powstaje porządek społecznej współpracy, oparty na wzajemnym zdaniu ludzi na siebie, na wzajemnym potrzebowaniu i byciu potrzebowanym.

Człowiek, który znajdzie się w kontakcie z otoczeniem, nie występuje tutaj jako osoba indywidualna w swojej osobliwości, lecz jako osoba społeczna. Spotkać i zrozumieć mogą się ludzie tylko w relacjach międzyludzkich. Podobnie ma się relacja jednostki do społeczeństwa, gdzie jednostka występu-

je nie jako jedyna w swoim rodzaju osoba indywidualna, lecz jako osoba społeczna w relacji do wspólnoty, do państwa, jako obywatel czy jako podatnik.

Rola, w którą jednostka wchodzi w relacjach międzyludzkich, jest jej wyznaczona w różnorodnym sensie już wraz z wejściem w życie poprzez istniejący porządek świata. Jednostka rodzi się jako członek rodziny, rodu i narodu, i podczas całego swojego życia w żaden sposób nie może wyjść z naturalnie uwarunkowanych relacji społecznych. Jednak większość relacji społecznych jest przez jednostkę wybierana. Mogą to być relacje dłużej trwające (relacja małżeńska, relacja zawodowa, relacja najmu), ale mogą to też być relacje, które dokonują się w krótkim i przelotnym kontakcie społecznym (np. kupno za gotówkę).

Jednostka, która dokonuje przejścia ze sfery indywidualnej do struktur społecznych, musi się liczyć z konsekwencjami tego przejścia, a mianowicie musi być świadoma, że podlega wymogom relacji społecznych, które podlegają określonym wzorcom zachowania. Jej zachowanie nie może już więcej rozwijać się według własnej samowoli. Musi być ono obliczalne dla innych partnerów relacji społecznych, którzy również nie mogą kierować się własną samowolą. W przeciwnym razie życie społeczne stanie się niemożliwe. Chodzi więc tutaj o to, że wraz z wejściem w relacje społeczne jednostka musi przejąć role, które ma wypełnić w sposób dla niej wyznaczony. Jednostka wraz z ustanowieniem relacji międzyludzkich wchodzi w porządku życia społecznego.

Obserwacja społecznego życia człowieka pokazuje, że w relacjach społecznych są rozpoznawalne pewne fenomeny typowe, i że przebieg tych relacji w dużej mierze jest regulowany „sam przez się”. Pewien porządek w sferze ludzkiej jest ustanowiony już w samym życiu. Siła kreująca porządek leży tutaj w bycie, który relacje społeczne kształtuje w ich powstawaniu i przebiegu zgodnie z prawidłowościami bytu. Tego, co tutaj może być rozpoznawalne jako porządek, nie stworzył człowiek. Człowiek został włączony w określone relacje porządku, według których świadomie albo nieświadomie żyje. Dlatego też tę strukturę społeczną z jej kształtem i prawidłowością możemy określić jako „porządek żyjący” z samego siebie.

Życie społeczne jest kształtowane również przez porządek innego rodzaju, a mianowicie przez porządek ustanowiony przez społeczeństwo, które dla relacji społecznych w zależności od ich rodzaju i celu ustanawia określone wymogi zachowania i wyraża je w normach powinności. Porządek ten nie jest porządkiem „naturalnym” i spontanicznym, lecz „sztucznie” stworzonym, który ma na celu nie tylko podtrzymywać społeczeństwo jako całość, lecz

utrzymywać stan, który jest korzystny zarówno dla całości, jak i dla jednostki. Ważne jest, że w społeczeństwie istnieją obok siebie i razem współdziałają różne porządki norm, jak: obyczaj, moralność i prawo.

Pomiędzy spontanicznie „żyjącym porządkiem” i regułami społecznej gry z jednej strony, a ustanowionym porządkiem norm z drugiej nie można wyznaczyć żadnej trwałej granicy. Granica ta zanika w regułach zachowania obyczaju i moralności społecznej. Prawo natomiast charakteryzuje się jako porządek ustanowiony, na którego normy jednak w dużym stopniu wpływ mają istniejące struktury społeczne i ich reguły gry.

Spółeczności, które same z siebie rozwijają porządek społeczny jako porządek obejmujący całość życia, nie można ująć jedynie w rozważaniu czysto abstrakcyjnym. Prapoczątki tworzenia się grup ludzkich leżą w witalnych związkach wspólnoty, takich jak związek szczeniowy czy związek rodowy. Istotną rolę w budowaniu wspólnoty spełniają także instynkty obronne, które w sytuacji zagrożeń natury czy wrogich grup sąsiedzkich czynią ją zdolną do oporu. W każdej grupie jako fenomenie społeczności ludzkiej, istnieje przede wszystkim duch, a to oznacza, że obok elementu nieświadomości od samego początku istnieje również świadomość, racjonalne myślenie i chcenie. Jako duch wspólnotowy tworzy się on ponad wielością członków grupy jako wspólność myślenia, doświadczenia, wyobrażeń, przekonań, wartościowań i orientacji życiowych.

Duch wspólnotowy istniejący wewnątrz społeczności jest najbardziej decydującym czynnikiem dla rozwoju społeczności w aspekcie jej samokształtowania. Duch ten jako realne życie duchowe dąży nieustannie do rozwoju własnej odrębności. Jest wiele obszarów, na których rozwija się duch wspólnotowy jako istotny faktor kształtujący porządek społeczny. Na pierwszym miejscu należy wymienić tutaj język jako duchowy element podstawowy podtrzymujący i niosący społeczeństwo. Język jest elementem, bez którego nie zaistniałaby łączność na obszarze społecznym. Na bazie języka istnieją instytucje wychowawcze i oświatowe, nauka i sztuka, a więc to, co nazywamy kulturą społeczeństwa. Inne obszary porządku, takie jak gospodarka czy technika, określają stopień cywilizacji społeczeństwa. Na wszystkich tych obszarach rozwija się i działa duch wspólnotowy, który wysiłki poszczególnych członków wspólnoty łączy w jedną całość nazywaną społecznością.

Porządek społeczny dla życia grupy oznacza stan, bez którego życie wspólne i współpraca wielu byłoby niemożliwe. Porządek społeczny reguluje wzajemne relacje członków grupy do siebie, kieruje ich zachowanie na pewne tory, zapobiegając w ten sposób przypadkom samowoli i chaosu. Innymi słowy, porządek społeczny gwarantuje obliczalność i przewidywalność prze-

biegu stosunków społecznych i ustanawia normy dla wszystkich relacji ludzkich w obrębie całej przestrzeni społecznej. W ten sposób członkom społeczności gwarantuje bezpieczeństwo ich życia i działania, a dla społeczeństwa oznacza podstawę jego trwałości.

Istotne znaczenie w społeczeństwie ma relacja jednostki do porządku społecznego. Życie ludzkie bowiem znajduje się w ciągłej polaryzacji pomiędzy samostanowieniem a dopasowywaniem się. Jednostka wychodząc ze swego świata wewnętrznego, świata swoich myśli, uczuć i życzeń, przekraczając próg swojej sfery indywidualnej, wchodzi jako istota działająca w otoczenie, które zastaje jako uporządkowane i do struktury którego musi się dopasowywać w swoim rozwoju osobowościowym. Porządki te są niezależne od decyzji jednostki, one są jej dane i już wytyczone, dlatego też muszą być przez nią przyjęte jako kontekst porządku jej otoczenia. To odnosi się już do porządków świata przyrody, do prawidłowości czasu i przestrzeni, które stawiają granice rozwojowi ludzkiej osobowości. To odnosi się również do porządków świata społecznego, w który jednostka wchodzi jako osoba społeczna, czy jako obywatel państwa, czy też jako członek społeczeństwa.

Rozważając tę stronę relacji jednostki do społeczeństwa może się wydawać, że jednostka rodząc się w konkretnym społeczeństwie może być zdana na siłę ogółu jako istota pasywna. W rzeczywistości nie można przeoczyć, że jednostka po wejściu w struktury społeczne otrzymuje jako wskazówkę swojego zachowania heteronomiczne prawo świata społecznego. Społeczeństwo bowiem stawia jednostce na obszarze jej zachowania społecznego żądanie mocy wiążącej dla porządku społecznego.

Moment siły w relacji jednostki do społeczeństwa jest jednak tylko jedną stroną problemu. Włączenie się jednostki w społeczną sferę życia ma jeszcze inny aspekt. Jest nim włączenie się jednostki w świat społeczny z własnej konieczności życiowej opartej na instynkcie *socialitas*. Jednostka przystępując do społeczeństwa nie pozostaje jedynie jego biernym elementem, ale wnosi swój wkład do wspólnego formowania społeczeństwa.

II. PORZĄDEK PRAWNY JAKO SPOŁECZNY PORZĄDEK NORM

Porządek prawny jest porządkiem norm, który reguluje sposoby zachowania w stosunkach międzyludzkich i relacje jednostek w stosunku do społeczności. Dlatego też porządek prawny jest przypisany społeczności i porządkowi społecznemu. Społeczność, która tworzy dla siebie porządek prawny i ustana-

wia organy dla jego urzeczywistnienia, staje się wspólnotą prawa. Członkowie grupy stają się wspólnotą prawa wówczas, gdy żyją w określonym prawie i według tego prawa regulują swoje zachowania społeczne. Porządek prawny jest więc istotową i konieczną częścią składową porządku społecznego, którego szczególna funkcja polega na tym, aby życiu społecznemu dać pewien kształt i formę.

Przez porządek prawny rozumiemy tutaj ogół stanowiącego prawa pozytywnego danego społeczeństwa. Cały materiał prawny przyporządkowany jest najpierw przestrzennemu obszarowi życia danego społeczeństwa, następnie jego obowiązywanie jest określone czasowo dla każdorazowej teraźniejszości tego społeczeństwa. W końcu musi zachodzić duchowy związek wielości przepisów prawnych w tym sensie, że muszą spoczywać one na podstawowych zasadach prawnych, które daną społeczność podtrzymują i prowadzą.

Cały obszar każdego porządku prawnego jest podzielony na poszczególne obszary, które są ze sobą powiązane w ten sposób, że tworzą system porządku prawnego. Ważnym punktem odniesienia dla konstrukcji systemu prawa pozytywnego jest „czysta teoria prawa” Hansa Kelsena. Według niej ta konstrukcja jest porządkiem stopniowym, którego poszczególne stopnie zależą od siebie w ten sposób, że zawsze norma wyższa upoważnia do stanowienia normy niższej, a norma niższa z kolei swoją moc wiążącą czerpie z normy wyższej. Ta konsekwencja rozumowania prowadzi do założenia hipotetycznej najwyższej normy podstawowej (*Grundnorm*). W danym systemie prawnym będzie nią konstytucja. Jej stosowanie jest równocześnie tworzeniem prawa¹. Dlatego też można mówić o całej piramidzie norm, która począwszy od konstytucji poprzez prawa i rozporządzenia aż do wyroków sądów rozciąga się w dół.

Normy prawne *sensu stricto* są regułami zachowania w odróżnieniu od norm określających stan prawny. Określają one, jak adresaci norm prawnych powinni albo jak mogą (mają pozwolenie) się zachowywać. Z zachowaniem tym wiążą się określone przez normę skutki prawne. Normy prawne różnią się od reguł innego rodzaju tym, że one obowiązują, to znaczy, że dla adresatów tych norm są one wiążące.

Większość norm prawnych stanowią normy powinności (*Sollensnormen*). Treść norm powinności jest intencjonalnie skierowana na sytuację, w której w określonych przez normę warunkach adresaci normy prawnej powinni coś uczynić albo czegoś zaniechać. Dlatego też normy powinności można innymi

¹ H. K e l s e n. *Reine Rechtslehre*, 2. Aufl., Wien 1960, s. 330.

słowy określić jako nakazy i zakazy. Charakter norm prawnych jest więc określany pojęciem zdań rozkazujących albo imperatywów, a nauka ich dotycząca jest określana teorią imperatywów (*Imperativentheorie*)². Według tej teorii normodawca jest rozkazodawcą, a adresat normy jest odbiorcą rozkazu.

Teoria imperatywów nie jest jednak do końca przekonująca, ponieważ nie wszystkie normy prawne opierają się na relacji rozkazodawcy i odbiorcy rozkazu. Treść norm prawnych wyraża się bardziej wyczerpująco w porządku obowiązywania. Norma prawna określa albo nakazuje, że coś powinno obowiązywać, tzn. powinno być wiążące, że powinno być tak zachowane, jak to zostało przekazane przez treść normy³. Ta charakterystyka norm prawnych odnosi się do norm powinności w taki sam sposób, jak do innych kategorii norm prawnych.

Treść obowiązywania norm jest skierowana ostatecznie na to, by kierować i porządkować zachowanie ludzi w przestrzeni społecznej tak, aby porządek prawny jako całość przedstawiał specyficzny społeczny porządek ludzkich zachowań. Pojedyncze normy prawne nie kierują się tylko do określonych grup adresatów norm, lecz do tych wszystkich, których one w swojej regulacji prawnej dotyczą.

W przestrzeni społecznej prawo nie jest jednak jedynym porządkiem norm i jedyną siłą porządku. Obok prawa działają także inne porządki zachowań ludzkich, które przenikają przestrzeń społecznego życia człowieka z różnych punktów widzenia. Chodzi tutaj przede wszystkim o reguły wspólnotowego życia człowieka, które są utrwalone przez obyczaje i zwyczaje. Oprócz nich ważną rolę odgrywają wymogi zachowań, obowiązujące w danym społeczeństwie jako zasady moralne. Nie można też pominąć religijnych norm zachowania, które mają wpływ na życie społeczne człowieka. Te różne porządki norm, chociaż mają na uwadze różne aspekty życia społecznego człowieka, jednak nie istnieją w izolacji obok siebie; nawzajem się przenikają i nawzajem na siebie oddziałują.

² Por. K. L a r e n z, *Methodenlehre der Rechtswissenschaft*, 5. Aufl., Berlin 1983, s. 235-237.

³ Tamże, s. 238.

3. ZADANIE PRAWA W SPOŁECZEŃSTWIE

Zagadnienie zadań prawa w społeczeństwie zakłada najpierw krótkie przedstawienie relacji prawa i społeczeństwa. Prawo odnosi się zawsze do określonego społeczeństwa. To jednak nie oznacza, że jedynie samo prawo tworzy porządek życia tego społeczeństwa. Fałszywe jest też założenie przedprawne-go stanu wspólnego życia danej grupy ludzi jako nieuformowanej masy stosunków i działań społecznych, które dopiero przez prawo miałyby być formowane. Wręcz przeciwnie, tworzenie prawa zakłada, że w życiu społecznym grupy ludzkiej dokonał się pewien proces krystalizacji, pewne formowanie do jedności grupy.

Tworzenie prawa dokonuje się dopiero w grupie, która „dorosła” do tego, aby być społecznością. Niezależnie od tego, w jaki sposób i poprzez jaką instancję dokonuje się tworzenie prawa, będzie to zawsze poprzez grupę i dla grupy, która przez to staje się wspólnotą prawa. Prawo, ustanowione dla wcześniej istniejącej społeczności i jej egzystencjalnego porządku, nadaje jej nową jakość, a mianowicie normatywny porządek, według którego ma być kierowane życie społeczne.

Prawo poprzez „rozciągnięcie” swoich norm na określoną społeczność staje się w pewnym stopniu zależne od stosunków społecznych. Stosunki społeczne stanowią w dużej mierze dla prawa uwarunkowania, które warunkują prawo i wywierają wpływ na treść jego norm. Prawo jednak nie jest jedynie „nadbudową” „bazy” społecznej. Wprawdzie w zależności prawa od stosunków społecznych widoczny jest wpływ ważnych determinantów na jego tworzenie, jednak są to takie determinanty, które pozostawiają wolną przestrzeń dla decyzji prawnych i to ze względu na specyficznie prawne punkty widzenia, cele, kierunki i zasady.

Zależności prawa od społeczeństwa odpowiada jednak zależność społeczeństwa od prawa. Istnieje pewien dystans pomiędzy faktycznie praktykowanymi sposobami zachowania i faktycznie istniejącymi wyobrażeniami partnerów relacji społecznych z jednej strony a normatywnymi żądaniami prawa w stosunku do relacji społecznych z drugiej. Jednak ocena faktycznych relacji życia społecznego musi być dokonywana na podstawie systemu norm prawnych. To oznacza, że prawo uzupełnia spontaniczne reguły zachowania społecznego i stanowi konieczne uzupełnienie budowy społeczeństwa. Prawo tworzy bowiem część porządku społecznego, jednak jest to część wyjęta z faktycznego procesu społecznego dzięki jej normatywnemu charakterowi. Prawo jako siła normatywna ingeruje w życie społeczne według własnych i

jemu właściwych prawidłowości. Prawo normuje system społeczny, a przez to go tworzy.

W ten sposób zostało postawione pytanie odnośnie do zadań prawa w społeczeństwie, tzn. co wnosi prawo do społeczeństwa albo jaka jest funkcja prawa w społeczeństwie. W ogólności funkcję prawa w społeczeństwie można określić jako funkcję regulującą. W sensie pozytywnym prawo popiera zdolności i dążenia, które istnieją w życiu społecznym, natomiast w sensie negatywnym tendencje społecznie szkodliwe i niebezpieczne osądza, hamuje i tłumi. Funkcja prawa w społeczeństwie jest wielostronna, dlatego też można mówić o wielu obszarach funkcji prawa, a mianowicie o funkcji społecznej, antropologiczno-personalnej i ideologicznej.

Przez funkcję społeczną prawa rozumiemy tę funkcję, która odnosi się do całości życia wspólnego członków społeczeństwa, tzn. do systemu społecznego. Funkcja ta obejmuje ogół fenomenów społecznych, relacje społeczne jednostek i ich organizacje. Ona wychodzi z faktów doświadczenia, że relacje społeczne nie zawsze przebiegają harmonijnie, lecz często potrzebują harmonizującego działania, które siły społeczne doprowadzi do zadowalającego kompromisu zarówno dla całości społeczeństwa, jak i jego członków. Można ją określić jako funkcję porządku.

We współczesnych społeczeństwach będących jeszcze w stanie rozwoju prawo w dużej mierze wypełnia funkcję planowania. Jeśli nie ma regulacji wpływających z tradycji życia wspólnego, wówczas można odwołać się do norm prawnych, które społeczeństwu znajdującemu się w stanie rozwoju mogą dać porządek prawny. Tutaj prawo w dużej mierze staje się „prawem planowania”. Dalsza funkcja prawa polega na tym, aby podstawowym formom władzy społeczeństwa nadać strukturę prawną, czyli nadać temu społeczeństwu konstytucję. Tak więc tutaj prawo spełnia funkcję organizacji i konstytucji.

Ważną rolę odgrywa funkcja rozwiązywania konfliktów, ponieważ w ludzkich relacjach społecznych często występują konflikty interesów. Chodzi o to, aby spory powstałe pomiędzy członkami społeczeństwa albo pomiędzy społeczeństwem a jego członkami rozstrzygnąć poprzez instancje, które prawo ma do swojej dyspozycji na drodze postępowania w sposób wiążący strony, albo aby konflikt usunąć poprzez osiągnięcie porozumienia pomiędzy stronami. Ponadto funkcja prawa polega na tym, aby zapobiegać powstawaniu konfliktów. Ważna jest również funkcja kierowania i sterowania prawa. Tak jak zachowanie jednostki może być sterowane poprzez różnorakie oddziaływanie *in concreto*, tak również wielość interakcji społecznych może być sterowana poprzez generalne oddziaływanie norm nakładających wymogi zachowania na

każdorazowych uczestników. Może to dokonywać się w ten sposób, że albo samo prawo ustanowi określone cele zachowań i wyda odpowiednie normy zakazu, albo istniejące dążenia do celu partnerów interakcji skieruje na określone tory zachowań, aby zagwarantować osiągnięcie celu relacji społecznych. Rozwój inicjatywy jednostki w osiągnięciu celów może dokonywać się wewnątrz struktury porządku społecznego bez szkody dla całości, jednakże uwzględniając posiadanie i interesy innych. Z tego punktu widzenia społeczna funkcja prawa polega na tym, aby ustanowić granice działania na obszarze społecznym. W przypadku przekroczenia tej granicy do akcji wkracza funkcja ochronna prawa na korzyść poszkodowanej osoby i jej dóbr. Życie wspólne w społeczności jest ciągle zagrożone poprzez aktualne zagrożenia, powodowanie szkód i łamanie prawa. Jeśli organy sprawujące pieczę nad społecznością nie będą im zapobiegać, wówczas dojdzie do rozkładu struktur społecznych. Aby temu zjawisku zapobiec prawo sięga do swojej funkcji represywnej nakładając sankcje. W końcu należy też wymienić funkcję stabilizującą prawa. Chodzi tutaj o bezpieczeństwo porządku, które zagwarantować może tylko porządek prawny jako bezpieczeństwo prawa. Bezpieczeństwo prawa jest bowiem dla życia społecznego znaczącą wartością, a w obrębie prawa przewodnią ideą wartości.

Podsumowując należy stwierdzić, że prawo wypełniając wielorakie funkcje społeczne służy celom społecznym. Prawo jest tutaj instrumentem służącym do usuwania, zmniejszania i łagodzenia „wypadków” w ruchu społecznym. Funkcja społeczna prawa jest funkcją prawnie normowaną, a więc oprócz punktów widzenia czysto docelowych zawiera regulację życia społecznego z punktu widzenia wartości, a w szczególności tych punktów widzenia, które wywodzą się z istoty prawa, jego idei i jego zasad.

Jeśli zwrócimy uwagę wyłącznie na funkcję społeczną prawa, wówczas może powstać niebezpieczeństwo jednostronnego traktowania prawa, a w konsekwencji także i człowieka. Osoba żyjąca w społeczeństwie może okazać się jedynie adresatem norm prawnych, a w konsekwencji przedmiotem systemu społecznego z jego aparatem przymusu, wymaganiami i zobowiązaniami. W przypadku zaś naruszenia norm prawnych jako sprawca konfliktów społecznych człowiek może stać się przedmiotem aparatu sankcji społecznych i prawnych. Patrząc na prawo tylko z tego punktu widzenia możemy zatracić człowieka jako osobę. Prawo jako porządek ludzki i służący godności człowieka musi podjąć się zadania służby człowiekowi wszystkimi możliwymi mu środkami. Tę funkcję prawa możemy określić jako funkcję antropologiczno-personalną.

Funkcja antropologiczna prawa w sensie ścisłym obejmuje te relacje prawne osoby, które wypływają z istoty człowieka i jego egzystencjalnych potrzeb

jako człowieka, a więc te relacje, które są wcześniejsze od jego funkcji społecznych. Chodzi tutaj o tę funkcję prawa, która ma na celu ochronę tego, co stanowi istotę człowieka, a w szczególności ochronę jego istnienia, nietykalności ciała i życia.

Funkcja personalna prawa polega na tym, że porządek prawny zapewnia jednostce jako osobie status społeczny, z którym wiążą się prawa subiektywne, które mogą być wyprowadzone z osobowości człowieka. Ta funkcja odnosi się do jednostki nie jako do indywiduum samego dla siebie, lecz jako do człowieka żyjącego w społeczeństwie, któremu poprzez przyznanie subiektywnych praw zostanie zagwarantowana podstawa działania dla jego egzystencji społecznej i jego współpracy z innymi poprzez samookreślające zachowanie. Jednak funkcja ta musi gwarantować również sferę prywatną i intymną, która będzie chroniona przed ingerencją bliźnich i organów publicznych.

DIE RECHTSORDNUNG ALS SOZIALE NORMENORDNUNG

Z u s a m m e n f a s s u n g

Die Sozietät ist nicht gleichbedeutend mit der Summe ihrer Mitglieder. Ihr Dasein geht nicht in der Quantität der Einzelexistenzen auf, sondern stellt eine Existenz eigener Art dar, die sich als ein umfassendes Zusammenleben im Status der Gesellschaftlichkeit charakterisiert. Der Mensch ist nicht nur eine Individualperson, sondern auch eine Sozialperson. Die Sozialbeziehungen der Menschen wickeln sich unter der Regelhaftigkeit von Ordnungen ab. Von wesentlicher Bedeutung ist Verhältnis des Einzelnen zur Sozialordnung.

Die Rechtsordnung ist eine Normenordnung, welche die Verhaltensweisen in den zwischenmenschlichen Beziehungen und im Verhältnis zur Sozietät regelt. Die Rechtsordnung ist ein Bestandteil der Sozialordnung. Als Rechtsordnung fassen wir die Gesamtheit des gesetzten, positivierten Rechts einer Sozietät ins Auge. Die Rechtsnormen sind insgesamt Verhaltensregeln. Die Rechtsnormen unterscheiden sich von Regeln anderer Art dadurch, daß sie gelten, d.h. für diejenigen, die durch sie betroffen werden, verbindlich sind. Die Mehrzahl der Rechtsnormen stellen Sollensnormen dar.

Die Aufgabe des Rechts in der Gesellschaft ist vielseitig. Deshalb kann man von Funktionen des Rechts sprechen. Als gesellschaftliche Funktion können wir diejenige bezeichnen, die sich auf das Ganze des Zusammenlebens der Mitglieder einer Sozietät, das soziale System, bezieht. Wendet man den Blick ausschließlich der gesellschaftlichen Funktion des Rechts zu, so besteht die Gefahr einer einseitigen Betrachtung. Der in der Sozietät lebende Einzelne ist nicht nur der Adressat der Rechtsnormen und Objekt der sozialen und rechtlichen Sanktionsapparatur. Unter einem solchen ausschließlichen Aspekt würde der Einzelne in seiner Eigenbedeutung verschwinden. Das Recht als menschliche und menschenwürdige Ordnung muß dieser Eigenbedeutung Rechnung tragen und eine ihr entsprechende Aufgabe übernehmen. Diese Aufgabe kann man als anthropologische und personale Funktion des Rechts bezeichnen.